

Date despre activitatea culturală a episcopului vâlcean Grigorie Socoteanu (1749-1764)

Ioana Ene
ene.nana@yahoo.com

Într-o virtuală galerie a personalităților vâlcene ocupă un loc distinct episcopul cărturar Grigorie Socoteanu, care a păstorit în scaunul de la Râmnic între 8 mai 1749 și 29 mai 1764¹,

Descendent pe linie maternă din prestigioase neamuri de boieri pământeni din secolul al XVII-lea², viitorul episcop s-a născut, probabil, în anul 1701, fiind fiul pitarului Gheorghită Socoteanu din Rm. Vâlcea, funcționar în administrația³ austriacă în perioada ocupației din Oltenia, iar numele său mirenesc era Radu⁴.

„Iubitor de cărți”⁵ și „adăpat de limba cea grecească, ce au izvorât toate slujbele, încât după învățătura limbii să se poată socoti asemenea cu cei dintâi păstori ai besericii grecești”⁶, Grigorie Socoteanu studiasse la Școala domnească din București, unde a avut colegi pe Chesarie Daponte și pe Grigorie Râmnicianu⁷ și, până în anul 1747, a lucrat în serviciul statului, fiind logofătul vistieriei orașului Râmnic. A fost căsătorit cu Ilinca și a avut patru copii.⁸

Urmând tradiția din secolul al XVII-lea⁹, Grigorie Socoteanu, ca și mulți alți membri ai familiei sale¹⁰, a decis, în pragul bătrâneții, să se rupă de viața lumească alegând calea monastică, o opțiune care i-a înlesnit accesul în rândurile elitei ecleziastice.

În anul 1747, Grigorie Socoteanu în calitate de ecleziarh al Episcopiei Râmnicului¹¹ a semnat actul de închinare¹² a ctitoriei episcopului Climent din Pietreni, Costești, cu hramul Buna Vestire¹³, iar apoi a fost ales egumen al mănăstirii Cozia¹⁴.

¹ Nicolae Șerbănescu, „Episcopii Râmnicului”, *Mitropolia Olteniei*, an XVI, 1964, nr. 3-4, martie-aprilie, p. 194-195

² Nicolae Popescu-Căpreni, „Despre familia episcopului Grigorie Socoteanu”, *MO*, an XXIV, 1972, nr. 1-2, p.16; conform autorului familia Socoteanu s-ar fi înrudit prin alianță cu neamul Cantacuzinilor și Brâncovenilor

³ *Idem*, p. 18; conform opiniei formulate de Gabriel Cocora în „O precizare în plus referitoare la genealogia episcopului Grigorie Socoteanu”, *MO*, an XVIII, 1966, nr. 11-12 noiembrie-decembrie, p. 999-1002, tatăl s-ar fi numit Iscru și ar fi fost preot

⁴ *Op. cit.*, p. 20-22

⁵ Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987, vol. II, p.159

⁶ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom II, 1716-1808, Editura Academiei române, București, 1910, nr. 395, *Mineii pe luna octombrie*, Râmnic, 1766, p. 215

⁷ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, vol. I, p.426; în prefața *Octoiului* publicat la Râmnic în 1750, Grigorie Socoteanu se numește *ucenic* al cretanului Neofit, mitropolitul Țării Românești între anii 1738-1753

⁸ Nicolae Popescu-Căpreni, „Despre familia...” p. 22

⁹ Violeta Barbu, *De bono coniugali*, Editura Meridiane, București, 2003, p. 119-121

¹⁰ Nicolae Popescu-Căpreni, „Despre familia...” p. 24

¹¹ Atanasie Mironescu, *Istoricul eparhiei Râmnicului Noului Severin*, București, 1906, p. 405

¹² Nicolae Popescu-Căpreni, *op.cit.*, p. 22

Prin faptele ctitoricești și prin realizările sale culturale, Grigorie Socoteanu se prezintă posterității ca un vrednic urmaș al episcopului Climent, căruia i-a fost “*iubit ucenic*”¹⁵ și de care a fost legat printr-o prietenie strânsă, consolidată în anii războiului ruso-austriaco-turc, 1734-1739, când cei doi ierarhi au peregrinat prin Transilvania¹⁶.

Bun gospodar și organizator, episcopul Grigorie Socoteanu s-a remarcat prin sporirea averii eparhiale prin numeroase danii și înzestrări, prin utilizarea tiparului, prin orientarea către educație și îndreptare morală. A fost un activ luptător pentru întărirea Ortodoxiei și a prestigiului Bisericii oltene și a luat poziție împotriva curentului grecofil protejat de voievodul Constantin Racoviță (1753-1756) și de mitropolitul Filaret Mihalitzis (1753-1760)¹⁷.

Probabil din motive politice, la 21 mai 1764 episcopul Grigorie s-a retras de la conducerea episcopiei, dar, împotriva voinței sale, la 26 iulie 1770 a fost instalat mitropolit, cu încuviințarea patriarhului ecumenic Teodosie¹⁸, funcție pe care a păstrat-o timp de un an, după care a revenit în Oltenia. În anul 1777, „*norul morții l-a acoperit pe arhiepiscopul Grigorie proin mitropolit la 28 ale lui dekembrie*”¹⁹, înaltul ierarh găsindu-și odihna veșnică în pronaosul bisericii episcopale din Rm. Vâlcea.

Continuând tradiția înaintașilor săi din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, episcopul Grigorie Socoteanu a obținut realizări remarcabile în activitatea tipografică, a patronat și a susținut financiar, după cum se afirmă în textul prefețelor, imprimarea a numeroase cărți de slujbă și cu caracter teologic, polemic sau didactic.

Prima carte, tipărită „*cu blagoslovenia și porunca*” sa în anul 1749, a fost un manual didactic, intitulat *Bucoavnă „pentru învățătura pruncilor”*²⁰, menit să impulsioneze dezvoltarea învățământului în limba română. În predoslovie, episcopul Grigorie Socoteanu și-a exprimat încrederea în valorile intelectuale și în capacitatea învățământului și a culturii de a crea cadrul prielnic pentru perfecționarea morală a ființei umane, subliniind rolul hotărâtor pe care îl are rațiunea în asimilarea și în evaluarea cunoștințelor. Tot în 1749, în tipografia Episcopiei Râmnicului s-a publicat lucrarea de îndrumare pastorală și organizare ecleziastică *Preoția*, destinată luminării și ridicării culturale a preoților și diaconilor din întreaga eparhie.

În prefața *Octoihului*, tipărit la Râmnic în anul 1750, episcopul Grigorie a explicat importanța activității de traducere în românește, arătând că „*de mare folos iaste a ști fieștece neam în limba lui a lăuda pre Dumnezeu*”²¹, accentuând necesitatea amplificării numărului de lucrări traduse, care, înlesnind accesul la surse literare europene, pot lărgi posibilitățile de instruire și deschis orizontul cunoașterii,

¹³ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, Craiova, 1970, vol. II, p. 480

¹⁴ Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 194

¹⁵ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom I, 1508-1830, București, 1903, nr. 263, p. 106, prefață la *Cazanii*, Râmnic, 1748

¹⁶ Atanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 259

¹⁷ Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 194

¹⁸ Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, Editura IBMBOR, București 1994, vol. II, p. 396

¹⁹ Însemnarea lui Anatolie ierodiacon pe foaia 67 a manuscrisului 3479 din Biblioteca Academiei române, cuprinzând traducerea din grecește a *Glumelor lui Ierocleus filosoful*

²⁰ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia...*, tom II, nr. 257, p. 107

²¹ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia...*, tom II, 1716-1808, nr. 277, p. 116

Un aspect important al activității episcopului Grigorie Socoteanu îl constituie activitatea de ajutorare a preoților și credincioșilor ortodocși din Transilvania, care rămăseseră, încă de la începutul secolului al XVIII-lea fără un cârmuitor duhovnicesc²².

Purtătoare de cultură românească, tipăriturile ieșite din teascurile Episcopiei, la mijlocul secolului al XVIII-lea, în timpul păstoriei episcopilor Climent și Grigorie Socoteanu, când orașul Râmnic devenise cel mai important centru cultural al țării²³, au ajuns în număr mare peste munți, în Transilvania și în Banat, contribuind la păstrarea sentimentul, firesc și legitim, de unitate al neamului.

În timpul păstoriei sale, Grigorie Socoteanu a continuat să întrețină relații cu înalții demnitari ecleziastici de la Belgrad și Carloviț, care fuseseră cultivate în anii ocupației austriece în Oltenia²⁴, și, la stăruința mitropolitului Pavel Nenadovici, a tipărit, în anii 1755 și în 1761, două cărți în limba slavonă, „*spre folosul și slujba sfințelor mănăstiri și biserici sârbești*”, *Gramatica și Pravila de rugăciuni a sfinților luminătorilor sârbi*²⁵, lucrare alcătuită de episcopul sârb Sinesie Jivanovici de la Arad. *Pravila este* prima carte bisericească apărută la noi care conține planșe gravate în aramă, iar prin tipărirea ei centrul tipografic de la Episcopia Râmnicului a devenit precursorul noului procedeu de ilustrare, care, la începutul secolului al XIX-lea, a înlocuit xilogravura²⁶.

În anul 1753, prin strădania episcopului Grigorie Socoteanu a văzut lumina tiparului *Cartea osebită a Sfântului Grigorie Decapolitul*, tradusă în românește după un manuscris slavon copiat în scriptoriul mănăstirii Bistrița, străvechiul așezământ de cult oltean în care se păstrează moaștele acestui protector al monahismului. Prelungind tradiția inaugurată, în ctitoria lui Matei Basarab de la Arnota, la jumătatea secolului al XVII-lea, episcopul Grigorie Socoteanu a poruncit ca cei doi „*sfinți olteni*”, Grigorie Decapolitul și Nicodim, întemeietorul vieții de obște, să fie zugrăviți pe pereții ctitoriei sale de la paraclisului Episcopiei Râmnicului.

Preocupându-se de buna desfășurare a vieții monastice a așezămintelor de cult de pe teritoriul eparhiei, înaltul ierarh s-a îngrijit de încheierea unor lucrări de construcție de biserici rămase neterminate.

În timpul păstoriei lui Grigorie Socoteanu s-a încheiat împodobirea cu pictură murală a bisericii Buna Vestire din Rm. Vâlcea, veche ctitorie domnească din secolul al XVI-lea²⁷, distrusă în timpul războiului ruso-austriaco-turc, a cărei reconstrucție „*din temelie*”, începuse, după cum consemnează pisania, în anul 1747²⁸, când la conducerea episcopiei se afla Climent. Zugrăvirea s-a efectuat, probabil între 1751, dată scrisă

²² Ștefan Meteș, *Relațiile bisericii ortodoxe din Ardeal cu Principatele în secolul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 42

²³ Virgil Molin, „Tipărița de la Râmnic, mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania (1705-1800)”, *MO*, an XII, 1960, nr. 7-8, iulie-august, p. 465

²⁴ Din 22 februarie 1719, Episcopia Râmnicului fusese scoasă de sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Ungrovlahiei și pusă sub cea a Mitropoliei sârbe de la Belgrad; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 330

²⁵ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, nr.54 și nr.60, p. 328 și 329

²⁶ Virgil Molin, „Cărți bisericești tipărite la Râmnic pentru mitropolia de la Carlovaț”, *MO*, an XX, 1968, nr. 7-8, iulie-august, p. 553-559

²⁷ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, vol. II p. 539 și nota 559

²⁸ Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României; județul istoric Vâlcea (sec. XIV- 1848)*, Editura Academiei române, București, 2005, nr. II 1296, p. 788-789 și nr. II 1297, p. 790

deasupra ușii de intrare în pronaos, și 1758, an care este menționat sub icoanele împărătești. Cei doi arhieri ctitori ai lăcașului de cult, Climent și Grigorie Socoteanu, au fost reprezentați, conform tradiției, în tabloul votiv din pronaos, împreună cu ctitorii laici din neamul logofătului Radu, „*pământean... din orașul Râmnicului*”²⁹.

Tot lângă înaintașul său Climent, episcopul Grigorie Socoteanu și a fost înfățișat în tabloul ctitoricesc din pronaosul bisericii cu hramul Intrarea în Biserică din Drăgănești, Bodești, a cărei pisanie fusese așezată la 28 octombrie 1749, pe când era încă egumenul mănăstirii Cozia³⁰.

Desăvârșind acțiunea ctitoricească de refacere a reședinței episcopale din Râmnic, începută de episcopul Climent, Grigorie Socoteanu a construit și a împodobit între anii 1750/1751 și 1754³¹, „*din bun gândul*” și „*cu toată cheltuiala*”, Paraclisul de pe latura de nord, închinându-l marelui ierarh Grigorie Bogoslovul, patronul său spiritual, cei doi arhieri fiind înfățișați în pridvor, pe peretele de vest³².

Probabil în deceniul al cincilea al secolului al XVIII-lea, episcopul Grigorie Socoteanu a început înălțarea, în orașul Râmnic, a impunătoarei biserici închinată Tuturor Sfinților, asociindu-se, pentru a putea duce la bun sfârșit acțiunea fondatoare, după obiceiul vremii, cu Teodor monahul, egumenul Dobrușei și cu boierul „*hagiu*” la Ierusalim, Constantin Malache³³. Lucrările constructive s-au încheiat în anul 1765 cu toate că edificiul de cult nu era încă terminat³⁴. Punând în valoare mentalitatea tradiționalistă a comanditarului episcop, concepția arhitectonică a bisericii Toți Sfinții a îmbinat elemente de structură și decorație inspirate din arhitectura unor prestigioase monumente muntenești din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea³⁵.

Pe deplin realizată din punct de vedere tehnic, biserica Toți Sfinții reprezintă și o reușită artistică, bogăția ornamentației, sculptată în piatră și aspectul pitoresc fiind în armonie cu preferințele vizuale ale oamenilor de la mijlocul secolului al XVIII-lea³⁶.

Ca și biserica Buna Vestire, biserica închinată Tuturor Sfinților era înconjurată de o grădină, amenajată, cu pricepere și gust, după moda timpului³⁷, din inițiativa ctitorului episcop, care a folosit în acest scop specialiști aduși din Transilvania.³⁸

²⁹ Idem, *loc. cit.*, pisania îi menționează între ctitori pe jupanii Ioan Moldoveanu și Grigorie de la Sibiu

³⁰ *Op.cit.*, nr. 1 234, p. 247; ctitorul bisericii este episcopul Climent

³¹ Idem, nr. VIII 1338, p. 811, nr. VIII 1339, p. 812 și nr. VIII 1341, p. 813; pomelnicul zugravului Grigorie de la proscomidie datează din 1753, anul începerii lucrărilor, iar data încheierii împodobirii cu pictură este înscrisă în pisania din naos, pe peretele de la vest

³² *Ibidem*, nr. VIII 1340, p. 812

³³ Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. XIV 1384, p. 836-837; Constantin Malache ctitorise, în anul 1744, cu ajutorul lui Șerban Vlăduceanu, biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena din Vlăducenii, Păușești-Măglași, cf. Idem, nr. 1637, p.962-963; cf. Constantin Mateescu, *Memoria Râmnicului*, Editura Sport-Turism, 1979, p. 105, a fost și un sponsor generos al învățământului râmnicean

³⁴ Pisania așezată la 13 septembrie 1765 de episcopul Partenie menționează ca an al începerii lucrărilor 1762, care nu corespunde cu data scrisă în naos de zugravul Dimitrie, 7267, respectiv 1 septembrie, 1758-31 august 1759; probabil că lucrările de construcție și zugrăvire s-au efectuat în mai multe etape, în așa fel încât lăcașul de cult să poată funcționa; vezi și C. Bălan, *op. cit.*, nr. XIV 1385, p. 838

³⁵ ****Istoria Artelor Plastice în România*, vol. II, 1972, p. 55: a fost preluat sistemul de boltire din pronaosul bisericii *Sfântul Gheorghe* din Pitești, din 1656 și elemente de decorație exterioară din ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, datând de la începutul secolului al XVI-lea

³⁶ Răzvan Theodorescu, „Priority of the Sense of Sight” în *Roumains et Balkaniques dans la civilisation Sud-Est européennes*, Editura enciclopedică, Bucurest, 1999, p. 364-367

În anul 1757, episcopul Grigorie Socoteanu a participat la finalizarea lucrărilor de construcție și de zugrăvire a bisericii Sfinții Îngeri din Romanii de Jos, realizate sub îndrumarea arhimandritului Dionisie Bălăcescu, egumenul mănăstirii Hurezi, și a fost înfățișat în tabloul votiv alături de ceilalți ctitori monahi și laici, care împărțiseră responsabilitățile și cheltuielile edificării³⁹.

În calitatea sa de conducător spiritual al Râmnicului, episcopul Grigorie Socoteanu a fost reprezentat și în pronaosul bisericii Sfântul Gheorghe din Gura Văii, Bujoreni, înălțată în anul 1758⁴⁰, unde, în consens cu tradiția iconografică brâncovenească, a fost reprezentat și conducătorul Țării Românești din acea vreme, Constantin Mavrocordat.

Din inițiativa lui Grigorie Socoteanu, în anul 1757/1758, s-au efectuat lucrări de împodobire cu pictură murală a vechii biserici gorjene de la Crasna, care era metohul Episcopiei Râmnicului⁴¹. Spre aducere aminte și pomenirea urmașilor, Grigorie Socoteanu a fost înfățișat în tabloul votiv al lăcașului de cult împreună cu primii ctitori din vremea lui Matei Basarab.

La o dată incertă, între anii 1748/1749-1764, „*cu blagoslovenia*” episcopului Grigorie al Râmnicului a fost sfințită și biserica domnească din Tg. Jiu, cu hramul Sfinții Voievozi și Sfinții mari mucenici Gheorghe și Dimitrie⁴².

După retragerea din funcția de mitropolit Grigorie Socoteanu a locuit la mănăstirea Govora, unde s-a preocupat de refacerea clopotniței⁴³, „a trapezei”⁴⁴ și a donat un clopot nou⁴⁵. Pomelnicul mănăstirii Govora păstrează, la foaia 40 r, memoria neamului „*părintelui Grigorie Râmniceanu proin mitropolit al Ungrovlahiei, care și episcop au fost mai înainte*”⁴⁶, menționând și alte acțiuni întreprinse din inițiativa și cu sprijinul financiar al înaltului ierarh, ca boltirea chiliilor și repararea acoperișului, ca și donația unor bunuri mobiliare și a caselor din Ocnele Mari spre folosul așezământului de cult. După informațiile, consemnate în pomelnice, grija ctitoricească a episcopului Grigorie Socoteanu s-a revărsat și asupra schiturilor Iezer⁴⁷ și Sărăcinești⁴⁸.

³⁷ Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern, Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987, volumul II, p.124-152

³⁸ C. C. Disescu, „Discurs rostit la Rm. Vâlcea la inaugurarea bustului lui Alexandru I Lahovary”, *Conservatorul*, VI, 1906, 7/20 iulie, nr. 148

³⁹ Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. V 771, p. 524-525; biserica fusese ridicată, la începutul secolului al XVIII-lea, de arhimandritul Ioan, egumenul mănăstirii Hurezi, pentru a întregi crucea bisericilor ce înconjoară mănăstirea Hurezi, iar tabloul votiv menționează calitatea lui de ctitor dintâi

⁴⁰ *Op. cit.*, nr. 725 și nr. 726, p. 502-503; biserica este ctitoria părcălabului Gheorghe din Bujoreni

⁴¹ Alexandru Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu, 1904, p. 47-68; biserica a fost ctitorită de marele pitar Dumitru Filișanu în anul 1636, în primii ani de domnie ai voievodului Matei Basarab

⁴² A. Bărcăcilă, „Însemnări din Gorj”, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1927, ianuarie-martie, p. 44-45; probabil, în anul 1779, biserica a fost împodobită în exterior cu filosofi și sibile, care alături de reprezentările zugrăvite pe fațadele paraclisului Episcopiei Râmnicului, sunt unele dintre cele mai vechi de acest gen din Țara Românească

⁴³ Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. III 701, p. 489

⁴⁴ *Op. cit.*, nr. III 705, p. 492

⁴⁵ *Idem*, nr. III 704, p. 491

⁴⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, „Pomelnicul mănăstirii Govora”, *MO*, an XIII, 1961, nr. 10-12, octombrie-decembrie, p. 817

⁴⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, „Pomelnicul mănăstirii Iezerul”, *MO*, an XIV, 1962, nr. 7-8, iulie-septembrie, p. 533-534

Marea asemănare dintre ansamblurile iconografice ale bisericilor vâlcene Buna Vestire, Toți Sfinții și paraclisul Episcopiei, alcătuite printr-o selecție tematică riguroasă, care demonstrează cunoștințe teologice de excepție și o bună cunoaștere a tradiției figurative statornică în pictura brâncovenească și postbrâncovenească, conduce la concluzia intervenției unui programator unic, pe care îl putem presupune a fi fost episcopul Grigorie Socoteanu.

Opțiunile și cunoștințele sale iconografice par să fi fost determinante pentru introducerea în programul pridvorului, de la biserica Buna Vestire și Paraclisul episcopal din Rm. Vâlcea, a scenelor inspirate din „Apocalips”, care coexistă sau înlocuiesc Judecata de Apoi. Oferind un prilej de meditație eshatologică și făcând referire la atmosfera de instabilitate politică și tensiune dramatică specifică Țării Românești din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, iconografia „Apocalipsului” fusese reprezentată pentru prima oară în pictura muntenească din pridvorul a două monumente de cult bucureștene, biserica Crețulescu și biserica mănăstirii Văcărești⁴⁹.

Prin intermediul centrului episcopal de la Râmnic, această temă a cunoscut o anumită răspândire în pictura vâlceană, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind înfățișată în pridvorul bisericilor Sfinții Voievozi din Călimănești⁵⁰, la Intrarea în Biserică, Mierlești, Bărbătești⁵¹ și la Sfântul Ioan, Broșteni, din Ocnele Mari⁵². În anul 1759, poate prin intervenția directă a episcopului Grigorie Socoteanu, prieten și colaborator al unor personalități din rândul clerului ortodox transilvănean, tema „Apocalipsului” a fost reprezentată și în pridvorul paraclisului Buna Vestire al bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, ca o aluzie la prozelitismul catolic tot mai insistent.⁵³

De personalitatea episcopului Grigorie Socoteanu se leagă și programul iconografic ce include filozofi și sibile reprezentat în pictura exterioară a paraclisului Episcopiei Râmnicului, considerat a fi prima manifestare de acest gen din arta muntenească. Prevestitoare a mântuirii și speranței și punând în valoare idei pilduitoare despre virtute și perfecționare morală⁵⁴, iconografia „filozofilor și sibilelor”, ca și

⁴⁸ V. Brădulescu, „Pisanii, pomelnice însemnări din mănăstirea Sărăcinești, Vâlcea”, *MO*, an VII, 1955, nr.1-2, ianuarie-februarie, p. 92-93; însemnarea a fost adăugată în anul 1860 de rudele lui Grigorie Socoteanu din neamul Lahovary din Rm. Vâlcea, al căror pomelnic îl continuă pe cel al episcopului; vezi și Dumitru Bălașa, „Pomelnicul sfintei mănăstiri Dintr-un Lemn”, *MO*, an VIII, 1958, nr.4-5, aprilie-mai, p. 260-269; la Sărăcinești se afla în trecut clopotul donat Episcopiei de Grigorie Socoteanu, în anul 1762/1763, cf. C. Bălan, *op. cit.*, nr.1474, p.881

⁴⁹ Răzvan Theodorescu, „Istorie și profeție în arta Țării Românești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea”, *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, tom 38, 1991, p. 27-46; „Apocalipsul” a fost pictat în anul 1722

⁵⁰ Cornelia Pillat, „Quelques aspects du thème de l' Apocalypse dans la peinture de la Valachie du XVIIIe siècle” *Revue Roumaine de l' Histoire d' Art, série Beaux-arts*, tome X, 1973, nr. 2, p. 173; scena Apocalipsului a fost pictată între anii 1716-1816

⁵¹ Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. III 120, nr. III 121 și nr. III 122, p. 189-190; biserica a fost înălțată în anul 1776, iar pridvorul a fost împodobit cu pictură murală în deceniul următor

⁵² Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. VIII 1132, nr. VIII 134 și nr. VIII 1134/1; pictura datează din anul 1793/1794; biserica este, în prezent, închisă cultului

⁵³ Marius Porumb, *Un veac de pictură românească din Transilvania secolul XVIII* Editura Meridiane, București, 2003, p. 38

⁵⁴ Andrei Paleolog, *Pictura exterioară din Țara Românească*, Editura Meridiane, București, 1984, p.33

„Apocalipsul”, erau creațiile inovatoare a spiritelor cultivate aparținând cercului cultural al elitei intelectuale bucureștene din cel de al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea⁵⁵, pe care Grigorie Socoteanu le cunoscuse în anii săi de studiu.

Sub semnul autorității de programator a cărțurarului episcop stă și utilizarea, în decorația sculptată în piatră, unui repertoriu de elemente heraldice și simbolice, care împodobesc paraclisul episcopal și biserica Toți Sfinții din Rm. Vâlcea.

Motive vegetale, alegorii ale credinței și vieții veșnice, heraldice ca acvila bicefală încoronată, zoomorfe ca cerbul, păunul, dragonii sau motive cu semnificație simbolică precum potirul, conferă monumentelor de cult o exuberanță decorativă specifică, în armonie cu receptivitatea sporită pentru elemente artistice de sorginte barocă manifestată de societatea vremii⁵⁶.

Pentru a duce la îndeplinire proiectele sale culturale, luminatul episcop a știut să se înconjoare de colaboratori și ucenici destoinici și talentați, tipografi, traducători, diortositori, sculptori în piatră și zugravi al căror nume și operă, demonstrând profunde cunoștințe artistice și interesante experiențe tehnice, s-a păstrat în posteritate.

Tipografii râmniceni, ilustratori, îndreptători de stil, gravori și turnători de litere ai cărților imprimate în timpul păstoririi episcopului Grigorie Socoteanu, au fost preoți, Mihai, Gheorghe și Constantin Atanasievici.⁵⁷

Ca diortositori, corectori și traducători în tipografia episcopiei au lucrat ieromonahul Lavrentie Dimitrievici „*de la mănăstirea Hurezi*”, adus la Râmnic de episcopul Climent⁵⁸ încă din anul 1736 /1737, iar între anii 1763-1764⁵⁹ „*mai micul între monași*”, Rafail, distins cărțurar și bibliofil, călugărit, în 1754, la Hurezi,⁶⁰ și Anatolie „*ierodicon din sfânta Episcopie a Râmnicului*” care a fost și „*ostenitor la scris cu mâna, tocmitor și așezător slujbelor*”⁶¹ și totodată cel care l-a vegheat pe episcopul Grigorie în ultimele clipe ale vieții. Toți au îndeplinit prin munca lor un rol de mare importanță în cristalizarea limbii literare românești.

Popa Ioan pietrarul, „*cel care a scris toate părțile de piatră*” la biserica *Toți Sfinții* din Râmnicu Vâlcea⁶² a fost un exponent remarcabil al etapei barocizante a stilului postbrâncovenesc.

Zugravii Dimitrie ieromonahul și Grigorie Ranite, care au împodobit cu pictură murală monumentele râmnicene ctitorite de episcopul Grigorie Socoteanu, au fost, prin arta lor, continuatoare a tradiției brâncovenești, recunoscuți și foarte apreciați în epocă.

⁵⁵ Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p.44

⁵⁶ Răzvan Theodorescu, „Priority ...”, p. 364-367

⁵⁷ Dimitrie Coravu, „Meșteri tipografi de la Râmnic din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primul pătrar al secolului al XIX-lea”, *MO*, an XIX, 1967, nr. 3-4, martie-aprilie, p. 247-255

⁵⁸ Ion Ionașcu, „Istoricul mănăstirii Hurezi după documente inedite din arhiva Eforiei spitalelor civile”, *Arhivele Olteniei*, an XIV, 1935, nr.79-82, mai-decembrie, p. 308

⁵⁹ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, nr.334, p. 161

⁶⁰ Ion Ionașcu, *op. cit.* p. 309; Rafail a fost cel care s-a ocupat cu pasiune de biblioteca brâncovenească de la mănăstirea Hurezi, îmbogățind-o cu 53 de exemplare, dintre care 21 de manuscrise; a desfășurat și o activitate de copist, transcriind cărți aflate în biblioteca episcopală de la Râmnic

⁶¹ Aurelian Sacerdoțeanu, „Tipografia ...”, p. 302-303

⁶² C. Daniilescu, „Inscripțiile din afară a bisericii Toți Sfinții din Râmnicu Vâlci”, *Naționalul Vâlcei*, an V, 1932, nr.60, p. 30

Dar marile șantiere ale Episcopiei Râmnicului, de la jumătatea secolului al XVIII-lea, au atras și zugravi transilvăneni, dornici să își perfecționeze meșteșugul în mediul artistic muntenesc, ca Sandu, Teodor, Pană, Iancu, realizatori ai picturii murale și ai icoanelor din biserica din Bodești.

Se cunoaște, de asemenea, faptul că sub protecția și atenta îndrumare a lui Grigorie Socoteanu, în centrul eparhial de la Râmnic a aprofundat studiul în domeniul picturii zugravul Iacov, fiul popii Radu din Rășinari, pe care înaltul prelat îl cunoscuse în timpul refugiului său în Transilvania, cândva între anii 1735-1739⁶³.

Circulația intensă a zugravilor de o parte și de alta a Carpaților a îndeplinit un rol important în menținerea coerenței repertoriului tematic și a manierei de interpretare formală și a contribuit la individualizarea fenomenului artistic al centrelor și *școlilor* locale de pictură de biserici și icoane în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Împlinind o activitate culturală care pune în valoare continuitatea creatoare cu tradiția artistică a epocii brâncovenești și postbrâncovenești, impulsionată de progresul cunoașterii și orientată în scop educativ și etic, marcată de căutarea unor noi soluții formale, menite să individualizeze monumentele de cult ctitorite în spațiul urban al Râmnicului, aflat în plină expansiune și dezvoltare, episcopul Grigorie Socoteanu se înfățișează urmașilor ca un cărturar luminat al vremii, iar acțiunile sale prefațează programul de cultură românească conceput la Episcopia Râmnicului la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁶⁴.

Résumé

L'article présente quelques aspects de l'activité culturelle de l'évêque de Râmnic, Grigorie Socoteanu (1749-1764), personnalité formé à l'École princière de Bucarest. Il a été un actif fondateur d'édifices religieux et a fait de son mieux pour continuer l'apparition des livres imprimés en roumain de son devancier Climent. Il est aussi important de mentionner son activité de programmeur iconographe qui a joué un rôle à la diffusion du thème de l'Apocalypse et des philosophes et des sibylles dans la peinture murale extérieure de l'Olténie dans la seconde moitié du XVIIIe siècle.

(Rezumat tradus de autor)

⁶³ Marius Porumb, *op. cit.*, p.46; cu prilejul șederii la Râmnic, zugravul Iacov l-a cunoscut pe Grigorie Ranite, care, în anul 1753/1754 împodobește paraclisul Episcopiei, acesta devenind nașul său de cununie

⁶⁴ Alexandru Dușu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Editura Academiei române, București, 1972, p.87